

## DRUŠTVENO-POLITIČKO DJELOVANJE U SLOVENACA

**Dr. Janez Juhant, Ljubljana**

Biskup dr. Josip Stadler napisao je prilikom Krekove smrti: »Duboko me dirnula tužna vijest o smrti doktora Kreka, toga velikoga muža, kojim je Providnost Božja osrećila slovenski narod, da ga po njemu na kršćanskim temeljima socijalno, gospodarski i politički podigne. Slovenci gube u doktoru Kreku vođu, koji je svojim silnim duhom, svojom energijom i neumornim radom stvorio na načelima kršćanske demokracije trajne temelje boljoj i svjetlijoj budućnosti slovenskoga naroda«. <sup>1</sup> Prigodom njegove smrti, usred ratnog vihora 8. listopada 1917., ljudima je zastao dah: »Seljak je na tren obustavio svoj rad te se sjetio ljubaznih riječi kojima je doktor Krek ispitivao za njegove prilike i simpatičnog smiješka kojim je popratio Krekov govor: 'To je bio čovjek za seljaka! Sličan njemu još nije postojao! Šteta ga je!'« <sup>2</sup> Petar Rogulja napisao je godine 1915. prilikom 50. obljetnice Krekova rođenja: »Dr. Krek je snažno oživio međusobno razumijevanje i zanimanje Hrvata i Slovenaca. Danas svaki hrvatski katolički akademski izobraženi intelektualac čita i razumije slovenski..., a isto je tako i kod Slovenaca. Kao što je Masaryk prije 15 godina u Hrvatskoj stvorio liberalni pokret, tako je dr. Krek stvorio kršćansko-socijalni pokret na stvarnoj podlozi. Danas se Krekovi učenici nalaze svagdje u hrvatskim i slovenskim zemljama i u Hrvatskoj velik broj novinara drugih listova ispovijeda Krekove socijalne i političke misli. Tako su Slovenci Hrvatima dali dva prvaka: Mahničica koji je temeljito raščistio kulturne pojmove i Kreka koji je stvorio katoličku socijalnu Hrvatsku.«<sup>3</sup> U skladu s time uzorno su se prilikom njegova ukopa oprostili od oca, vođe i prijatelja svih slojeva i svih naroda carstva, a za njegovo su ime znali i u tuđini.

---

<sup>1</sup> Katolički list, Zagreb, 1917, str. 507.

<sup>2</sup> Koledar družbe sv. Mohorja 1919, str. 82.

<sup>3</sup> Ljubljana, 1917, str. 67.

## CURRICULUM VITAE

Janez Krek rodio se 27. studenoga 1865. kod sv. Gregorja na Sodražici kod Kočevja. Otac mu je bio učitelj i umro je, kad je Janezu bilo tek devet godina. Nakon očeve smrti ostala je Janezova majka udovica s još petero djece. Majka se preselila u očev dom u Selca nad Škofjom Lokom. Tu je Krek uz majčinu dobrotu i seljački okoliš iskusio siromaštvo i moć majčine kršćanske ljubavi prema siromasima te je dobio čvrsto kršćansko životno usmjerenje. Gimnaziju je pohađao u Ljubljani, stanovao je dijelom u katoličkom zavodu za siromašne učenike »Alojzijevišče«, ali je bio isključen zbog pušenja. Nakon burnih gimnazijskih godina stupio je u bogosloviju, što nitko nije očekivao, te je odlično polagao ispite, učio slavenske i druge strane jezike. Godine 1888. poslije mlade mise biskup J. Missia poslao ga je u Beč u Augustinianum, zavod za postdiplomski studij svećenika monarhije. Tu se susreo s Vogelsangovim kršćansko-socijalnim krugom. Doktorirao je na Sveučilištu s tezom *O značaju i duhu apostola Pavla*, prođubio znanje klasičnih i gotovo svih suvremenih jezika te se godine 1892. vratio u Sloveniju s već prilično jasnim društveno-političkim ciljevima. Postao je prvostolni vikar i profesor bogoslovlja, najprije skolastičke filozofije, a potom i osnovnog bogoslovlja. Predavao je etiku, psihologiju, kozmologiju, naravnu teologiju i poglavlja iz narodne ekonomije i dodatak socijalizmu. Iz rasprava o socijalnim pitanjima nastalo je djelo *Črne bukve i Socializem* u kojemu potanko razglaba seljačko i radničko pitanje u svijetu i u Austriji. Napisao je također, nakon Lampeta, Zgodbe Svetega pisma, dio Staroga i gotovo sav Novi zavjet. Proforsku je službu obavljao do godine 1907., a u mirovinu je stavljen tik pred svoju smrt. Godine 1897. postao je prvi put, i to po volji biskupovoj, državni poslanik, namjesto radničkog vođe Gostinčarja, ali je već godine 1900. predao mandat, a 1901. postao poslanik Krajskog zemaljskog sabora u Ljubljani, 1907. postao je po općem izbornom pravu i državni poslanik, što je ostao do smrti. Tijesne je veze gajio s ostalim članovima parlamenta te je pripadao među najodličnijim govornicima, uz Masaryka i dr. Adlera, austrijskog socijaldemokrata. Kao državni poslanik bio je član raznih odbora: Predračunskog i socijalnopolitičkog, narodnogospodarskog, odsjeka za otkup seljaka u Bosni te član odbora za veze s madžarskim parlamentom te odsjeka za lov i robolov. Za vrijeme rata bio je u odsjeku za zbriganje bjegunaca. Predsjednik bjegunskog odsjeka Poljak dr. Halban govorio je da Krek spada među njegove najljepše uspomene iz Bečkog parlamenta. Krek je pripomogao također utvrđivanju Katoličke odnosno Slovenske pučke stranke u kranjskoj i njezinu povezivanju s ostalim zemaljskim odijelima te s Hrvatima i Srbima. Za vrijeme prvoga svjetskog rata bio je sutvorac i idejni vođa deklaracijskog gibanja, kojim su se Južni Slaveni opredijelili za autonomiju u Austro-Ugarskoj, što je poslije njezina raspada dovelo do stvaranja Jugoslavije. Prilikom dinamičkog agitiranja za udruženje Južnih Slavena u okviru Austrije Krek je na putu po Bosni, Dalmaciji i preostalom dijelu Hrvatske već bolestan završio svoj put u Šenjanju kod Novoga Mjesta 8. listopada 1917. Neosporna je njegova ljudska toplina, dobrota i nesebičnost, kojom je osvajao pojedince i mnoštva.

## VJERSKI TEMELJI KREKOVA DJELOVANJA

Dolenec misli da je »izvor Krekovih socijalnih i kulturnih nazora, studenac iz kojeg se krijepio i osvježavao u svojem teškom djelu te ga učinio ocem što je znao uvijek davati, bilo kršćanstvo!« Njegovo kršćanstvo najbolje je došlo do izražaja na društvenom području. Nije radio za ugled ili za utjecaj, zato je vodstvena mjesta prepuštao drugima. Uopće, on je zastupao mišljenje da svećenici moraju društvenopolitičke funkcije prepuštati laicima. Kao što veli A. Filipič, »nije išao među radnike da bi im dijelio dobrotu nego da bi s njima sasvim drugarski razgovarao i borio se za demokraciju«. Zato je na I. slovenskom sletu godine 1892. izjavio da »moramo biti svjesni da ne dijelimo radnicima milosti, nego pravicu«. Misli da »kršćanstvo koje nepokvareno živi upravo u Katoličkoj crkvi nigdje ne uništava narav ni njezinih potreba i zahtjeva, nego je, naprotiv, samo jača i vodi.«<sup>4</sup>

Krek je zahtijevao uzorno povezivanje »zemaljskog i nebeskog«. U ranom je kršćanstvu vidio ostvarenje tog ideala. Čovjek mora biti »ne samo vjeran nego i pravičan, mora se čuvati svake pohlepe koja je izvor svega zla«.<sup>5</sup>

»Komunizam ljubavi odjekuje iz cijelokupne nauke Isusove vjere i vječno njihalo pravičnosti u silovitim taktovima razbija svaki trag liharstva i ugnjetavanja«.<sup>6</sup> Prema Kreku, kršćanstvo je djelotvorno ili ga nema.

Cijenio je svoj svećenički poziv koji čovjeka sili na socijalno djelovanje te ga odvraća od sebičnosti, kako bi znao govoriti. Shvatio je svećeništvo/duhovništvo kao poslanje koje je znao svestrano ostvarivati. zato je »svećenik/duhovnik za ljude, a ne za sebe ni za svoj stalež«.

Bit je kršćanstva, po njemu, u trpljenju i u strpljivosti: to je na poseban način vrijedilo za Krekovu osobu jer je razumio stisku svakoga čovjeka i uključivao je u svoje predavalačko, izobražavalačko i organizacijsko djelovanje i ljudima želio ulijevati svoj kršćanski optimizam. Povezivao je vjeru s etikom što znači: »Socijalni osjećaj u čovjeku mora se temeljiti na osjećaju za dužnost rada i u vjeri u bratstvo svih ljudi.« Društvo pak može uzorno živjeti i djelovati samo ako je čovjek utemeljen u Bogu: »Zašto društvo boluje? Prevelika je kolizija/sukob interesa pojedinih ljudi. Sebičnost je dio ljudske naravi: čovjek, naime, želi svoje vlastito ostvarenje, duševno i tjelesno. Međutim, on za vlastitim usavršavanjem mora težiti tako da pritom čuva svoj odnos prema Bogu i prema ljudima«, veli Krek u *Dostavkih k Socijalizmu*.<sup>7</sup> Razvoj industrijskoga društva te je prvotne društvene odnose, utemeljene u kršćanstvu, temeljito razdrmao.

<sup>4</sup> Slovenec 1896, 37.

<sup>5</sup> Zgodbe Sv. Pisma, 398.

<sup>6</sup> Socijalizam, 1925, 601.

<sup>7</sup> Dostavki k Socijalizmu, str. 9.

## DOSADAŠNJE SOCIJALNO DJELOVANJE CRKVE U NAS

Uz opće djelovanje svećenika koje je obuzimalo ne samo duhovno područje nego i sve ostale razine života Slovenaca počeli su se u 19. stoljeću oblikovati i posebni okviri socijalnog djelovanja.

Car Josip II. dokinuo je godine 1783. sve bratovštine koje su potom ponovno oživjele tek na početku 19. stoljeća. Kroz sve to vrijeme sačuvale su se župne karitativne ustanove za socijalno djelovanje. U 19. stoljeću pak nastaju društva: 1853. društvo umjerenosti (protualkoholno gibanje) što se ponovno ojačalo u Krekovo vrijeme i pod njegovim utjecajem. Godine 1902. i 1906. taj je pokret priredio prvi i drugi protualkoholni slet. Jednako su tako nastale i škole namijenjene siromašnim učenicima i đacima: franjevačka u Novom Mjestu (od 1878.), Marijanišče u Ljubljani (1876.) i u Celovcu (od 1878.), sklonište u Kočevju (njemačko). Preko tih ustanova mogli su Slovenci pohadati škole. Slično su godine 1893. osnovali društvo za skupljanje novca za ugroženu mladež koje su potom preuzeli salezijanci (godine 1901.) na Rakovniku. Osnivali su konvikte i u drugim krajevima: u Celovcu, u Mariboru, u Kranju. Crkva je djelovala i u bolnicama. U Primorskoj je svećenik i planinar Stanič osnovao zavod za gluhoonijemu mladež (1842.), a godine 1846. društvo protiv mučenja životinja.

Koroški rodoljub Urban Jarnik i kasniji kranjski misionar Franc Pirc gospodarski su i socijalno odgajali i bogoslove. Naši misionari Knoblehar i Baraga u svoje su misijsko djelovanje, prvi u Sudanu, a drugi među Indijancima u Americi, uključili i socijalno djelovanje i tako ubrzali kulturu domaćega stanovništva. Svojevrsan je primjer svećenik /duhovnik Andrej Smolnikar iz Kamnika koji je u Americi navijestao radosnu vijest mira i sebe smatrao posebnim Božjim poslanikom. Zbog svojih slobodoumnih nazora bio je iz Austrije protjeran: poslije se vratio i umro doma.

Već je sredinom prošloga stoljeća zaslugom Lea Vončine i u nas oživjela skrb za zanatlijske pomoćnike, kad je godine 1855. u Ljubljani osnovano društvo u Kolpingovoj nazočnosti. Nakon toga takva su društva nastala i drugdje. Prema svršetku stoljeća brinuo se za njih svećenik Alojzij Stroj (1866-1957).

## DRUŠTVENO-EKONOMSKI POLOŽAJ SLOVENACA POTKRAJ STOLJEĆA

Godine 1848. slovenski je seljak poput ostalih austrijskih seljaka bio oslobođen od feudalnih veza. Za dobivenu zemlju morao je seljak nakon godine 1855. plaćati određenu naknadu. Većinu šume zadržali su feudalcima za sebe. Zemljišno je rasterećenje oslobodilo seljaka, ali zbog otplate »kapitaliziranih« vlastelinskih pravica, poreza te domaćih i stranih lihvara naprtili su mu nove terete. Nasljedno pravo i gospodarske poteškoće uzrokovale su dijeljenje posjeda, što su potom zakonima spriječili. Vrlo veliki porezi samo su ubrzali propadanje seljačkih gospodarstava. Ljeti 1871. na primjer u Kranjskoj su izvršili oko 300 poreznih utjerivanja. Ljeti 1890. bila je seljačka kriza na vrhuncu,

a dugovi su iznosili 120 milijuna guldena. Između godine 1868. i 1893. bilo je od 78 000 kranjskih seljačkih gospodarstava prodano čak 10 900. Ljudi se sele i prelaze u industriju, premda je do godine 1850. slovensko pučanstvo pretežno seljačko (89%). Usprkos dijeljenju zemlje zbog osiromašenja ostali su ili su se čak i množili bezemljaši i kajzeraši, ljudi bez zemlje te tako bez mogućnosti da se poljoprivredno prehrane. U Štajerskoj se oblikovao seljački proletarijat, takozvani vinciliri (puđari), radnici u vinogradima. Položaj seljaka oslabljivao je i uvoz tuđih, jeftinijih proizvoda, prije svega žita iz Rusije i Amerike, a seljak nije mogao prodati svoje proizvode za tako niske cijene. Sličan je položaj seljaka bio i drugdje u svijetu. Zato ga je Krek s pravom označio crnim, što poručuju njegove *Črne bukve* seljačkog staleža, djelo o kojemu je naglasio da je seljak u nas i drugdje u svijetu premalo osiguran te da se ne može natjecati s liberalnim kapitalom i njegovim pohlepnim špekulacijama.

### KREKOVO SOCIJALNO-ORGANIZACIJSKO DJELO

Kad se Krek vratio iz Beča u Sloveniju godine 1892. počeo je odmah organizirati radnike i seljačko pučanstvo. Naime, za narod je svako socijalno i kulturno djelovanje temelj, a tek »onda dolazi kruna svega – političko osvješćivanje«. Njegov je politički nastup pao u isto vrijeme kad i buđenje našega naroda, uspostavljanje temeljnih društvenih i političkih dijelova koji su tek otvorili put javljanju Slovenaca kao političkog subjekta. Krek je na temelju kršćanske pravednosti i s izvanrednim osjećajem za siromašna čovjeka pokušao rješavati te zahtjeve.

Osnivanje Slovenskoga kršćansko-socijalnog (radničkog), kasnije Prosvjetnog saveza (SKSZ), kojemu je Krek bio 17 godina predsjednikom, značio je najširi izobrazbeni narodni program: za seljaka i za radnika. Tu su oblikovali politički osjećaj i demokratska načela. U narodnosocijalno djelo uključili su se i oba akademska društva, »Danica« u Beču i »Zora« u Grazu, a 28. srpnja 1905. još i Slovenski đlački savez. Na posljednjem zborovanju u Mariboru godine 1912. SKSZ je imao 476 društava sa 30 786 članova. Dakako, njegovim priredbama prisustvovali su također i nečlanovi. Značajni su i Krekovi socijalni tečajevi po zemlji, a posebno oni za učenike i studente u St. Jostu nad Kranjem, u Beču i drugdje.

Već je župnik Ivan Belec (1856.–1889.) počeo je u nas otvarati socijalno pitanje na kršćanskim temeljima. Bio je oduševljeni socijalni radnik te je svojim djelovanjem i svojim spisima bio seljacima na pomoć, a osobito je u socijalnom pogledu širio kršćansku socijalnu misao. Krek je smatrao da je s obzirom na položaj nešega pučanstva potrebno dobro organizacijsko djelo koje bi trebalo dati temelje općim izobrazbenim i društvenim organizacijama a imalo bi se ugledati u stručne organizacije. Neka se svagdje šire nepolitička socijalna društva. Na sveučilištima i u drugim školama treba pobrzati nastavu socijalne znanosti kako bi se izobrazili ljudi za vodstvo u različitim organizacijama. To organizacijsko djelo pokrenuo je 1. slovenski katolički slet i zatim sljedeća dva sleta godine 1900. i 1906. koji su ubirali plodove već i na području socijalnoga

djela. Četvrti zbor godine 1913. već je povezao slovenske i hrvatske katolike. Socijalno se djelo na takvim skupovima nastavilo i po župama i u društvima.

Socijalni i kulturni djelatnici u Primorju dr. Andrej i dr. Josip Pavlica, dr. Anton Gregorčič, dr. Anton Mahnič u Štajerskoj, dr. Anton Korošec i kapelan Franc Gomilšek, u Kranjskoj dr. Ignacije Žitnik, dr. Eugen Lampe, dr. Aleš Ušeničnik, dr. Eugen Lampe, dr. Andrej Kalan i Krek, u Koroškoj Binspiele-ri, Smodej i drugi su, osim Šušteršiča, Jegliča i Kreka, razgibali katoličke mase. Krek je posebno odgajao radničke i seljačke suradnike koji su postali stupovi njegove pučke socijalno-političke organizacije. S njima je ostvarivao načelo samoupravnog organiziranja i djelovanja i raspolaganja vlastitim radom stvore-noga bogatstva. Protivnici su stoga, osobito liberalci, Kreka nazivali »socijali-stom preobučenim u svećenički talar«. Neprocjenjivo značenje u tom pogledu ima biskup Jeglič, spretan vođa i pastir i kulturni djelatnik među Slovencima koji je osnovao prvu slovensku gimnaziju u Šentvidu godine 1905.

Krek je organizirao radnike. Najprije katoličko radničko društvo u Sloveniji osnovali su doduše već ljubljanski tiskarski pomoćnici 9. veljače 1868. Među organiziranim radništvom prevladavalo je uostalom socijalno-demokratsko us-mjerenje, iako imamo gotovo istodobno godine 1871. već i prve začetke kršćansko-socijalnog gibanja te je već od godine 1882. do 1884. izlazio čak prvi kršćansko-socijalni list *Ljudski glas* kojemu su urednici bili Filip Haderlap i Ferdinand Suhadolnik. A široke mase radništva zahvatilo je kršćansko-soci-jalno gibanje tek pod Krekovim vodstvom. Pod njegovim je vodstvom ustanov-ljeno Katoličko radničko društvo u Idriji 29. listopada 1893. Odlučni zahvat u rješavanje radničkog pitanja u Sloveniji bilo je osnivanje katoličkog radničkog društva u Ljubljani godine 1894. Takva su se društva osnivala i drugdje. Rad-nici su objavljivali i svoj radnički list »Glasnik« s geslom: Kršćanski radnici, ujedinite se! i s Krekovom pjesmicom: »Rad je čovjeku slast, radu slava, radu čast!« Slovensko se katoličko društvo s Krekom zauzimalo za uvođenje općih i jednakih izbornih prava.

Na prvome skupu većeg dijela slovenskog radništvu 13. listopada 1895. go-dine u Ljubljani izglasali su i Socijalni nacrt slovenskih radničkih staleža: seljač-kog, obrtničkog, radničkog i njihove organizacije na kršćanskim temeljima.

Uz društvo za radnike Krek je ustanovio i katoličko društvo za radnice, i to odmah nakon prvoga, u Ljubljani 16. prosinca 1894., budući da mu je žen-ska radnica bila osobita briga. Društvo je organiziralo razne tečajeve na kojima su rješavali specifične probleme žena radnica, skupljali pripomoć za bolesne i nezaposlene radnice, priređivalo je šivaće tečajeve te izobrazbene i kulturne priredbe.

Vrlo važna tekovina radničke organizacije bilo je konzumno društvo koje je pošteno opskrbljivalo radničke skupine. Svoja konzumna društva imali su i seljaci, a isto tako i radnici. Krek je ustanovio i radničko stambeno društvo u Ljubljani koje je sagradilo više od 100 kuća za radnike, trgovačku (1908.) i gospodarsku školu (1913.) te domaćinske tečajeve.



## DJELO ZA SELJAKA

»Seljaku slabo ide!«, napisao je Krek na početku svojih *Črnih bukvi* seljačkom staležu. Crne su zato što je seljački stalež na najboljem putu da propadne. Novo je doba sa sobom donijelo prevrednovanje svih dosadašnjih društvenih i gospodarskih načela, a to je najviše pogađalo seljački stalež. Kmetu treba pomoći i zato što je poljoprivredna proizvodnja hrane temelj i za novo industrijsko društvo.

Socijalni nacrt godine 1895. za seljaka je predviđao zaštitu seljačkog gospodarstva i seljačkih prava: ustanovili su novčane (tzv. Rajfajznovke) i nabavne zadruge. Svaka bi župa morala imati svoju zadrugu. Uostalom, već su godine 1871. braća M. i teoretičar dr. J. Vošnjak ustanovili prve novčane zadruge, ali su Krekove više odgovarale siromašnima i bile du dakako, i demokracičnije. Krekova zadružna organizacija trebala je novčano spasiti slovenskoga seljaka. Krek je naumio njome sabirati slovenski kapital te tako pokazati gospodarski put slovenske autonomije. Stvarno je zadružna organizacija prije prvoga svjetskog rata u Sloveniji stekla toliki kapital koliko su ga imala sva ostala industrijska društva u nas (gotovo trećinu). Krek je sve novčane zadruge godine 1895. udružio u Savez kranjskih štedionica. Godine 1903. su pak nastala dva saveza, Zadružni i Gospodarski. Prvi je bio savez novčanih, a drugi pak savez svih zadruga za robni promet. Bila su to, dakako, samostalna zadružna udruženja. Gospodarski je savez imao seljačke, nabavne i prodavne, konzumne, mljekarske, stočarske, strojne, obrtničke zadruge. A zadružni je savez imao novčane zavode i poslovanje. Zadružni su se pothvati s novom podjelom i prilagođivanjem državnome zakonodavstvu, što je bilo potrebno radi registracije saveza, snažno ojačali. Gospodarski je savez dalje vodio biskup Jeglič, a Zadružni Krek. Krek je za suradnju pridobio i ostale slovenske pokrajine te je raširio zadružni pothvat i u Istri i u Dalmaciji, u čemu su mu uvelike pomagali hrvatski poslanici, posebno dr. M. Laginja koji je bio pročelnik Zadružnog seveza na slavenskome jugu. Stanovitu suradnju različitih zadruga uspio je dobiti po svim slovenskim i južnoslavenskim zemljama. Za zadrugare ustanovili su različite tečajeve: 1908. Krek je osnovao Zadružnu školu koja je, osim one u Darmstadtu, u Njemačkoj bila jedina u Evropi. A država je zadrugarstvu dala snažnu podršku. Glas o slovenskome zadrugarstvu širio se ne samo po Sloveniji i Hrvatskoj nego i po Češkoj, Poljskoj i čak Bavarskoj.

Vrlo važni sastavni dio zadružne izobrazbe i pothvata bio je i odgoj političke i narodne svijesti. Krek je seljake učio da si sami moraju osigurati uspjehe u zemlji i u državi, da će, naime, ukratko njihova radinost, suradnja i tako društveno-političko angažirano gospodarenje njima samima donijeti najviše koristi. Kao što zapažamo danas prilikom Seljačkog saveza (Kmečka zveza), položaj se seljaka nakon stotinu godina nije baš mnogo promijenio, nego se i danas seljak na temelju samoupravnog prava mora iznova boriti za svoje zakonite pravice.

## KREKOVO POLITIČKO ZAUZIMANJE

Šukje veli da »slovenski narod dosad nije imao većega i odličnijeg parlamentarca nego što je to bio dr. Janez Evangelist Krek«. Dakako, narodno-političko djelo temeljilo se na suradnji Kreka, Jegliča i kasnije Korošeca, a ipak je Krek bio najodličniji pokretač pučkih masa, koji je s radnicima i seljacima organizirao većinu Slovenaca, a svojim doprinosima zapisao se i u povijest austrijskog parlamenta. Iako mu, osobito u prvome mandatu parlamentarno djelo nije odgovaralo (zbog parlamentarnih spletki), znao je kasnije iskoristiti mogućnosti i svojim govorima zahvatiti u odlučivanje. Najznačajnija je njegova razrada zakona protiv kartela i trustova, koji je izvršno pripremio, premda nije bio pravnik. Temeljito je posegnuo u boj protiv mađarskog imperijalizma, u raspravu o slobodi znanosti, gdje izražava misao da će se morati odlučiti za rastavu Crkve od države (1908). Značajan je njegov govor za pravice kuruških Slovenaca (1910.) i, dakako, njegovo cjelovito zauzimanje za narodno-politička prava uopće.

Političko djelo doma imalo je kao svrhu da učvrsti Slovensku pučku stranku (SLS) doma u Kranjskoj i povezati je s ostalim pokrajinama, što se formalno dogodilo godine 1909., kad su se zemaljske stranke udružile u Sveslovensku pučku stranku. Iste je godine nastao i kršćanski radnički sindikat »Jugoslovenski stručni savez«.

Političko povezivanje katolika bilo je Kreku i njegovim suradnicima put prema narodnoj autonomiji, koje bi, dakako, služilo za vezu pojedinih naroda, za međusobno poštovanje i za jednakopravnost. A zato je »nužno da te autonomne korporacije, staleške ili religijske ili narodne, dobiju za se radi ravnopravnog značenja sve više prava da tako mogu sami odlučivati o svojoj sudbini, a slabiti moraju moći centralnih parlamenata. Tek taj pokret, koji će razbijati zakonodavnu centralizaciju, moći će uvažiti narodnu autonomiju.«<sup>8</sup>

Potrebno je uzajamno sudjelovanje naroda, i to tako da »čovjek koji ljubi svoj narod ne zaboravi u tome da je član države i čovječanstva«. Budući da austrijska država nije poštovala ta načela, Krek je sa svojim suradnicima spoznao da će se Južni Slaveni morati sami udružiti te si sami izboriti svoja politička prava. Počeli su se povezivati s hrvatskim pravašima. To je političko djelo konačno za vrijeme rata i zahvaljujući Krekovu zauzimanju konačno pozvalo Slavene na jugu.

### KRŠĆANSKO-SOCIJALNO GIBANJE IZMEĐU DVAJU RATOVA

Krekov Jugoslavenski stručni savez (JSJ, od ljeta 1909.) koji je prije rata povezivao trećinu slovenskog radništva sačuvao se i u Kraljevini SHS. Njezino je djelo na zauzetim područjima zamrlo: iz Italije su pred fašistima uskoro morali pobjeći svi njegovi vođe, a slično se dogodilo i u Koroškoj. JSJ bio je pod okriljem Slovenske pučke stranke (SLS), političke organizacije Slovenaca katolika.

<sup>8</sup> Dostavki, 51.



Katolički skup je godine 1924. sve katolike udružio u pregalaštvu za kršćansko društvo, a i za ostvarivanje socijalnih i kulturnih načela. Osim sindikata koji je imao sposobne voditelje, Krekove učenike i svoja glasila: »Naša moć«, »Večernji list«, »Novi čas« i »Pravica« i »Društveni koledar«, kršćansko-socijalnu misao produbljivali su i neki kršćanski intelektualci kod »Socialne misli« (1922.–1927.), »Beseda o sodobnih vprašanjih« (1932.–1934.) i »Dejanje« (1938.–1941.). »Dejanje« je oko sebe okupilo radikalne kršćane kao što je bio Kocbek koji je već u »Domu in svetu« objavio Premišljavanje o Španiji (u travnju 1937.) te je s tom raspravom gotovo uzrokovao zabranu revije. Sve je monolitnija Slovenska ljudska stranka (SLS) u okviru Jugoslavenske radikalne zajednice 1935. ustanovila svoj sindikat, dok je Jugoslavenski stručni savez, Krekov kršćansko-socijalni sindikat izabrao samostalni politički put te se povezo s društvenom ljevicom. Kršćansko-socijalni radnici u ljetu 1922. u Ljubljani u okviru SLS učinili su koaliciju s komunistima i Zarjanima (Socijalistička stranka Jugoslavije) te pobijedili na općinskim izborima, dakako, samo zakratko.

Teoretičari kršćansko-socijalne misli tražili su rješenja sve zapletenijih društvenih prilika. Krekov suvremenik dr. Aleš Ušeničnik (1869.–1952.) koji je Sociologiju napisao već godine 1910., a već potkraj prošloga stoljeća zahvatio u kršćansko društveno događanje, također je u tom razdoblju ostao samo teoretičar i kulturni vođa kršćanske sredine do kraj posljednjega rata. Prema Mahničju je duže i vrlo značajno usmjeravao pothvate katolika u nas. A njegova usmjerenja nisu, poput onih Krekovih, zahvaćale široke mase, ali su zato značajno zahvaćale u sam katolički vrh. Bilo je i drugih, kao na primjer p. Angelik Tominec, Terseglav, Jeraj, a najtemeljitije se prihvatio društvenih pitanja na kršćanskim temeljima dr. Andrej Gosar. Brojnim je djelima i s vrlo važnih 1500 stranica svojega djela *Za nov družbeni red* (1933. 1935.) u trenutku objavljivanja enciklike »Quadragesimo Anno« obogatio katoličku društvenu etiku dalekosežnim rješenjima o podruštvljavanju gospodarstva i odgovorima na pitanje o privatnome vlasništvu, progresivnog oporezivanja, sudjelovanja radnika u upravljanju poduzećem, supsidijarnost i slično. Istaknuo je značenje tržišnoga gospodarstva koje bi trebalo upotpuniti odgovarajućim zakonima socijalizacije i vrednovanjem socijalnosti. Na žalost, njegova su nastojanja kao i Krekove reforme utonule u ratnim vjhorima, a čini se da ih vrijeme u kojemu sada živimo nezaustavljivom silom ponovno zahtijeva.

(Na hrvatski preveo Adalbert Rebić)